

Erdészettörténetünk jeles művelője

„Az erdőtörvény határt vetett az erdőben eddig folytatott úgynevezett rabló gazdaságnak, új korszakot nyitott azok kezelésében...”

/Jakab Elek, 1884./

A maroszéki *Szentgerice* - hol 1820. febr. 13-án *Jakab Elek* történetíró született - a századfordulón 1092 lakosú kisközség. A XIX. század közepén 415 k.hold erdővel bírt, ami a falu összterületének 16 %-át tette ki. A helység neve a régebbi időben Szent-Gerlice volt. Így szerepel a *Kozma Ferenc*-féle székelyföldi nagymonográfiában, ahonnan régi nevét és erdejének kiterjedését vettük. Mindez azért vált fontossá, mert *Jakab Elek* erdőszeretetének indítékát keresve - erről írásaiban sokszor tanúbizonyságot tett - természetes, hogy falujának környezetére is gondolnunk kell.

Jakab Elek 1884-ben, 64 éves országos hírű történész, Erdély múltját felölelő, számos történeti munka szerzője, mikor *Erdeink hajdan és ma c.* írása az *Erdészeti Lapok*ban megjelent. Ebből az írásából vettük mottónkat, itt olvashatjuk az *erdőtörvény* megalkotását méltató alábbi szavakat is: „Hasznosabb és szükségesebb reformot alig hozott létre a magyar kormány 17 év óta [mint ezt], mert árva és elhanyagoltabb közgazdasági kérdés nem volt hazánkban, mint az *erdőügy*, tehát nehezebb feladat sem, mint annak törvényhozási rendezése.”

Jakab Elek legjelentősebb erdészettörténeti dolgozata szintén az *Erdészeti Lapok*ban jelent meg, *Az erdélyi törvényhozás és közigazgatás erdőügyi intézkedéseinek rövid története* címmel. Az 1878-ban közzétett tanulmány 1867-ig foglalta össze az erdészeti jog és közigazgatás fontosabb eseményeit, hat korszakot különböztetve meg:

- I.A magyar királyság korszakát, mely tartott 1526-ig;
- II.A nemzeti fejedelmek korszakát, lezárult 1690-ben;
- III.Az 1690-1791 között terjedő századot, mely az 1791. XXX. tc.-nek, Erdély első erdészeti törvényének kiadásával végződött;
- IV.Az 1791. és 1848. évek által határolt „ugy nevezett renaissance kor”-t;
- V.Az 1849-1860 közötti időt;
- VI.Az 1861-től 1867-ig terjedő éveket.

Az idézett korszakok némelyikéből egy-egy legfontosabb jogszabályra hivatkozva, elsősorban is az 1514-ben kelt *Werböczy*-féle, jobbágyvérről írt *Hármaskönyvről* (Tripartitum-ról) kell megemlékeznünk, mely kitért az erdők országos becsüjére és az erdőkárok megtorlására is. Erdélyben *Decreta* néven törvénykönyv volt, és 1848-ig alkalmazták.

Az erdők szerepét a régi gazdasági életben a közölt becslési tarifából /Hármaskönyv I. rész 133. cím 25-33. pont/ ítéltjük meg. A törvény jellegét pedig a Hármaskönyv III. rész 33. címének 5. §-ból láthatjuk: „Ha pedig a jobbágy lopva vagy nyíltan erőszakosan erdőt vágna vagy annak fáit bántaná és ezen rajta lehetne kapni, mindenét, a mi nála van, elveszti és azonfelül erőszakosságáért díján marad.” /Közölve az EO I. 34. oldalán is./

Átugorva a nemzeti fejedelmek korszakát (→ Egy erdészeti- és faipartörténész műszaki doktor c. fejezetet), erdészettörténetünknek arról a jelentős eseményéről emlékezünk meg, mely az élő fák erőszakos levágásával vagy lekérgezésével kapcsolatos. Az erdélyi főkormányország 1765-ben elrendelte ezekben az ügyekben a szóbeli harmadnapos törvényszék elé utalását, melyről *Jakab Elek* történeti összefoglalásában így emlékezett meg: „1760-ig a legmélyebb csönd, hallgatás és homály uralkodik Erdély állami életében az erdőkre vonatkozólag. Sehol közintézkedések nyoma sem látszik. [...] 1761. ápr. 7. körrendeletben tiltatott meg országszerte az erdőgyújtogatás és avarégetést (→ Közíró az erdőgazdálkodás szolgálatában c. fejezet). 1765-ben május 9. az erőhatalommal való fa levágás vagy meghántás tiltatott meg, behozatott a szóbeli eljárású harmadnapos törvényszék (tridualis verbalis processus) s kimondattott, hogy a [fa] lopás tettén ért minden vele volt javát elveszti s a kárt és a bírák díját fizeti;” /673./.

Az erdélyi jogban a *harmadnapos per* a legrövidebb perekhez tartozott. Az erdei kártételeknek ide történő besorolása kétségtől haladást jelentett az erdőnek jogi eszközökkel való megvédésében. A jószándék tehát megvolt. Várni kellett azonban több mint egy évszázadot, míg az állam megteremtette azt az erdészeti felügyeleti szervet, mely képes volt gyakorlatba átültetni az erdőtörvény intézkedéseit. Addig pedig, az erdőlés rendjére a falu - a community - és a birtokos nemes örködött.

Az erdészek első és második szakképzett nemzedékéről c. fejezetünkben már említettük, hogy 1808-ban a *selmeci* Bányászati Akadémia mellett egy nyilvános, német tannyelvű *Erdészeti Tanintézetet* állítottak fel - mely 1846-tól Akadémia, majd 1904-től Főiskola néven és fokon működött -, hol 1872-ben kezdetét vette a négyéves erdőmérnökképzés is. Számos erdélyi fiatal tanult itt ösztöndíjjal - már közvetlenül az intézet megalakulása után -, melyről *Jakab Elek* sorai is tanúskodnak: „1811. meghatározottat [...] a selmeci akadémia két erdészeti gyakornoknak 300 frt ösztöndíjjal felvételése” /678./.

Az erdészettudományok felsőfokú tanítása Erdélyben is megalakult (→ Az erdészettudományok kárára, a matematika nagy hasznára c. fejezetet is), a selmeci ösztöndíjak iránti érdeklődés is jelentkezett. Mégis szükséges emlékeztetni a nagy székely történésznek, *Jakab Elek*nek az erdő szeretetéből fakadó alábbi, aggódó soraira: „A tudomány egy ágában sem haladunk oly lassan és nehezen, mint az erdészeten” /Erdőink hajdan és ma, 599./.

E megállapítás indítéka pedig az a tehetetlenség volt, melyet *Jakab Elek* és sok más jeles kortársa a kutatott terület erdősegeinek teljesen elégtelen hasznosítása terén észlelt.

Az erdőségek jövedelmezőségén szerettek volna változtatni elsősorban a helyesebb *vasútépítési politika* révén, de az erdészettudományok hathatós közreműködésétől is sokat vártak. (A Főiskolától remélt gazdasági fellendülést óhajtva, a *Marosvásárhelyi Kereskedelmi- és Iparkamarának* az a javaslata is érdeklődésre tarthat igényt, melyet az itteni *Tükör* 1918. február 10. számában olvashattunk. Ebben ajánlották, hogy a selmecbányai Bánya- és Erdőmérnöki Főiskola választassék ketté, és az erdészeti szakot helyezték át Marosvásárhelyre.)

Jakab Elek erdészeti jogtörténeti munkájában felelevenítette az 1819-es, *Cziráký-féle összeírást* is, melyben felmérték a földesurak és jobbágyaik és zsellérek viszonyát, valamint az utóbbiak *erdőlési jogát* /1673./.. Az erdőnek jelentősége tűnik ki a „*conscriptio*”-k soraiból, melyek az egykori *székely falu* mindennapi életébe engednek belepillantani: „Az erdőlés mint Tüzi Fára mint eszköz, vagy Tökének is melyből a *deszkát metszik* szabad a Colonusoknak [jobbágyoknak]” /*Conscriptio Csikmadaras*, 1820. 3./.

„A communitás [faluközösség] *Erdeje osztatlan lévén*, határozatlan [tetszés szerinti] annak erdőlése, úgy hogy a menyit fát hordani Tüze vagy eladni tetszik anyit hordhat” /*Conscriptio Gyergyóalfalu*, 1820. 3./.

„Valyon a Szolgáló Emberek [jobbágyok és zsellérek] az Erdőlést úgy használhatták, hogy abból kereskedhessenek is [...] *Igenis szabadosan használhatták* a közlakosok az Erdőlést Kereskedésre nézveis, szabad lévén *Tutalyat Készítteni, Deszkát mettzeni, Létzeket s egyéb szükséges Fákot faragni*” /*Conscriptio Gyergyóremete*, 1820. 6./.

A marosvásárhelyi állami levéltár okleveleiből idéztünk annak bizonyítására, hogy az erdő felbecsülhetetlen anyagi támasz volt a jobbágyok és zsellérek számára is (Csikmadarason pl. 1848-ban nem kevesebb, mint 107 jobbágycsalád élt), melyből később, a század végén és a XX. század első évtizedeiben - az *arányosítás* helytelen végrehajtásának következtében -, azok leszármazottainak többségét kizárták.

A vizsgált terület erdészettörténetének egyik legjelentősebb forrása *Jakab Elek Marosszék közhavasai történeti és statisztikai ismertetéséhez* c., terjedelmes dolgozata, mely a Marosvásárhelyen megjelenő *Marosvidék* 1877-ben kiadott számaiban látott napvilágot.

A *havasbirtok* területe 1891-ben 15 556 k.hold és 799 ööl volt, melyből erdő 13 604 k.hold és 788 ööl. A *Szováta* község határában elterülő közbirtok évi kataszteri tiszta jövedelme ekkor csak 1574 forint és 39 krajcár volt, a birtok összes értékét pedig 40 100 forint-ra becsülték. (Összehasonlításként megemlíjtjük, hogy a Marosvásárhelyi Állami Fa- és Fémipari Szakiskola fenntartási költsége az 1895-1904. évi időszakban évenként átlagosan 47.884 korona, azaz 23.942 forint volt.)

Tény, hogy a feltáratlan, piac nélküli erdők pénzben kifejezett „jövedelme” rendkívül alacsony volt. Marosszék havasa nem volt tutajozható, 1905-ig a *vasút* sem közelítette meg. Egyedüli jelentős ipari fogyasztója az 1858-ban megalakult *parajdi gyufagyár* volt, mely azonban a kilencvenes években Kolozsvárra költözött. (→ Alapélménye a természet c. fejezetet is.)

Természetesen a havasbirtok soha sem volt egy „haszon nélküli” terület. A tulajdonos falvak legeltették, folyt a makkoltatás, a hamuzsírőzés, az erdei gyümölcs begyűjtése stb. Vagyis mindaz, ami a hagyományos erdőhasznosítást jelentette.

„Erdő, mért hajladozol?
Zápor nem ver, szél sehol,
Lombod földig mért hajol?”

/M. Eminescu:
Erdő, mért hajladozol? 1883.
Kiss Jenő fordítása/

